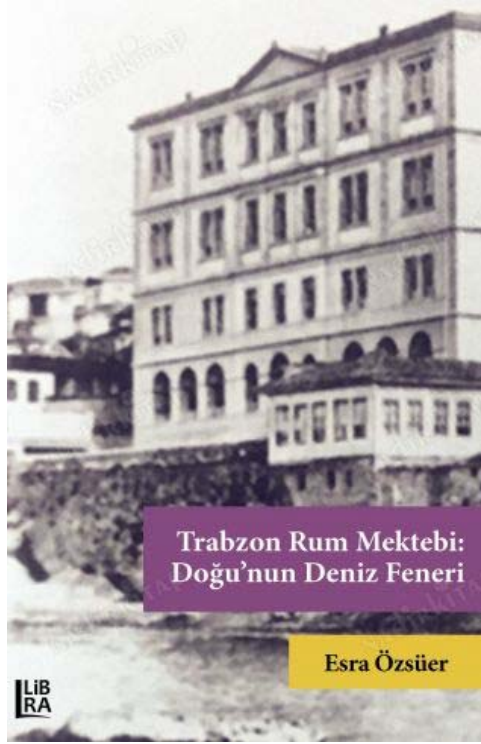

Esra Özsüer, **Trabzon Rum Mektebi: Doğu'nun Deniz Feneri**, İstanbul, Libra Yayınları, 2019, 156 s. ISBN: 978-605-7884-48-0

Doğukan MELEK*

Anadolu sahasının kuzeyinde Karadeniz kıyısına kurulan Trabzon şehrindeki bir Rum okulunu kaleme alan *Trabzon Rum Mektebi: Doğu'nun Deniz Feneri* kitabı Dr. Esra Özsüer tarafından hazırlanmıştır. Yazar bu eserinde Trabzon Rum Mektebinin kuruluş amacını, faaliyetlerini ve genel durumunu ele almıştır. Yazarı bu çalışmaya teşvik eden unsur ise Atina Küçük Asya Araştırmaları Merkezinde yaptığı post-doktora sürecinde Türkiye’de Trabzon Rum Mektebi ile ilgili kapsamlı bir araştırma olmadığını fark etmesidir. Bu eser, yazarın Atina’da arşivde yaptığı araştırmalar sırasında

bulduğu Trabzon Rum Mektebi’nde çalışan müdürler ve okuyan öğrencilerin notları, okulla ilgili çeşitli resmi belgelere ve mektuplara dayanarak hazırlanmıştır.

* İstanbul Üniversitesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Lisans Öğrencisi.
dogukanmelek53@icloud.com <https://orcid.org/0000-0002-9046-409X>

Dr. Esra Özsüer, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiye Cumhuriyeti Tarihi anabilim dalında yüksek lisansını tamamladıktan sonra Atina’da bulunan Panteion Üniversitesi’nde Siyaset Bilimi ve Tarih Bölümünde 2011-2015 yılları arasında doktorasını yapmıştır. 1999-2016 yılları arasında burslu öğrenci olarak Atina, Selanik ve Rodos'ta akademik çalışmalarını sürdürmüştür. Siyasi Tarih alanında araştırmalar yapan Esra Özsüer özellikle Balkanlarda kimlik ve imaj çalışmaları üzerine yoğunlaşmıştır. Ayrıca 19. yüzyılda Yunan milliyetçiliğinin uyanışı, Türk ve Yunan ilişkilerinde Biz ve Öteki, İslamofobia, Avrupa’da Türk İmajı gibi konularda da çalışmaları bulunmaktadır. Esra Özsüer’in birçok yazısı ve makalesi olduğu gibi, 2016 yılında Atina’da Yunanca *Oı Dyo Opseis tou İdiou Nomismatos Ellinika kai Tourkika Vivlia Istorikis Mythoplasias gia Paidiko Koino [Madalyonun Öteki Yüzü. Çocuk Topluluğuna Yönelik Türkçe ve Yunanca Kitaplarda Tarihi Mitlerin Oluşturulması]* ve Kronik yayınlarından çıkan *Türkokratia. Avrupa’da Türk İmajı* başlıklı kitapları yazarın önemli çalışmaları olarak gösterilebilir.

Kitabın giriş kısmında Yunanlıların Karadeniz’e ilk gelişleri, Karadeniz isminin kökeni ve diğer isimlendirmeler, Trabzon şehrinin bölgede yaşayan eski uygarlıklar ve en son Osmanlılar için olan konumu ve önemi anlatılmıştır. Tüm bunların yanı sıra Trabzon’un değişen nüfus yapısı üzerine de bilgiler verilmektedir.

Eser giriş kısmı hariç 17 bölümden oluşmaktadır: Karadeniz Rumlarının İlk Örgütlü Eğitim Kurumu: Trabzon Rum Mektebi, Trabzon Rum Mektebi’nin Tarihçesi, Tanzimat Dönemi’nde Trabzon Rum Mektebi, Tanzimat Reformları Sonrasında Trabzon Rum Mektebi’nde Artan Öğrenci Sayısı, Kripto Hristiyanlar, “Siyasi Kasa” ve Cemaat İçi Çatışma, Kilise Sorunu, Karadeniz’de Ticari Hareketlilik, “Megali İdea” Ülküsü ve Atina Üniversitesi, Osmanlı Devleti’nde Rum Cemiyetlerinin Faaliyetleri, Karadeniz Rumlarının Kimlik Oluşumunda XIX. Yüzyıl Milliyetçiliği, Pontus Milliyetçiliğinin Yeni Kalesi: Trabzon Rum Mektebi, XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon Rum Mektebi’nde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri, Trabzon Rum Mektebi’nin Ders Müfredatı, Trabzon Rum Mektebi’nin Yunan/Rum Cemiyetleriyle İlişkisi, Büyük Savaş Döneminde Trabzon Rum Mektebi ve son olarak da Trabzon Rum Mektebi’nin Kapatılması. Eser Trabzon’un sosyo-kültürel yapısı ve bölgede yaşayan gayri-müslimlerin eğitim ve kimlik oluşturma sürecini ele alarak alana katkı sağlamaktadır.

İlk bölüm “Karadeniz Rumlarının İlk Örgütlü Eğitim Kurumu: Trabzon Rum Mektebi”nde yazar ilk önce Trabzon’da Osmanlı hakimiyeti öncesinde

mevcut eğitim kurumlarının varlığından söz etmektedir. Ardından Osmanlı hakimiyeti ile birlikte bölgede siyasi yapılanmanın değişmesi ve Trabzon’da dini birliğin bozulma sebepleri, yaşanan dini çatışmalar ve Metropolitan Ortodoks Hristiyan olan halkı mezhep veya din değişikliğinden kurtarmak için tekrardan bir Rum Mektebi açılması gerekliliğini dile getirmesi ve Trabzon Rum Mektebinin kuruluşu anlatılmıştır.

“Trabzon Rum Mektebi’nin Tarihi” başlıklı ikinci bölümde Trabzon Rum Mektebi isminin ilk kullanımından, kuruluş tarihinden bahsedilmesinin yanı sıra okulun yaşadığı maddi sıkıntılar, müdürler ve değişen müdürlerin, Osmanlı-Rus savaşı neticesinde Rusya’nın, ve Osmanlı vergi sisteminin bozulmasının okulun işleyişi ve yapısı üzerindeki etkisi gibi konular işlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise “Tanzimat Dönemi’nde Trabzon Rum Mektebi” başlığı adı altında Osmanlı Devletinin başlattığı reform hareketlerinin genel olarak Gayrimüslim halklar fakat özelde Rumlar üzerindeki olumlu etkileri ele alınmıştır. Özellikle Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile başlayan ve devamında batılı devletlerin baskıları sonucunda gerçekleşen Islahat Fermanı ve yine reformlaşma hareketlerinin doğurduğu Osmanlılık kimliğinin Rumları ve Rumlara ait eğitim kurumlarını nasıl etkilediği ve kurumları ne türlü değişikliğe götürdüğü anlatılmıştır.

Dördüncü bölüm olan “Tanzimat Reformları Sonrasında Trabzon Rum Mektebi’nde Artan Öğrenci Sayısı” başlığıyla, Trabzon’da Tanzimat Fermanının ilanından sonra gelişen ekonomik ve kültürel hayat, Trabzon Rum Mektebi’nin 1900 yılına kadar öğrenci sayısındaki değişimler bir tablo ile gösterilmiştir.

“Kripto Hristiyanlar” başlıklı beşinci bölümde Islahat Fermanı ile Rum halkı arasında yeşeren özgürlük umutlarından bahsedilmiştir. Ayrıca gizli Hristiyanlar (kripto Hristiyanlar)’ın bu umutla birlikte tekrardan Hristiyanlığa dönüşleri ve yörenin şartlarına nasıl uyum sağladıkları ve nasıl gizlendikleri de okuyucuya sunulmuştur.

Altıncı bölüm olan “Siyasi Kasa ve Cemaat İçi Çatışma”da ise Trabzon Rum Mektebinde yaşanan cemaat içi çatışmalar nedeniyle öğrenci sayısının düşmesi ve okulun öğrenci sayısını arttırmak için yaptığı yenilikler anlatılmıştır.

Yedinci bölüm “Kilise Sorunu” adı altında toplanmış ve metropolit seçimlerinden dolayı kilise kaynaklı cemaat içi çatışmanın okula olumsuz etkileri aktarılmıştır.

“Karadeniz’de Ticari Hareketlilik” başlıklı sekizinci bölümde XX. Yüzyılın başlarında ticarete bağlı olarak Rumların artan ekonomik gücü ve Trabzon Rum

Mektebindeki öğrenci nüfus artışının ilişkisi ortaya konulmuştur. Ayrıca Trabzon ilinin Dünya Kamuoyundaki önemi gerek coğrafi gerekse nüfus yapısı olarak incelenmiştir. Osmanlı Rumlarını etkisi altına alan ve uluslaşma süreciyle birlikte gelen “Megali İdea”ya da değinilmiştir.

Dokuzuncu bölüm olan “Megali İdea ve Atina Üniversitesi” başlığında Yunan Krallığı’nın Megali İdea ülküsü ve Enosis kavramlarıyla birlikte başlayan yayılcı ve tüm Yunanlıları birleştirme çabaları, Yunan Krallığının bu ülküyü gerçekleştirebilmek amacıyla açtığı konsolosluklar ve bu konsoloslukların görevleri ve görev alanları, Rumlar üzerindeki dil ve eğitim politikaları, Atina Üniversitesinin konumu, önemi, çabaları ve amacı kaleme alınmıştır. Kısaca Yunanistan Krallığı’nın Osmanlı Rumlarını Helen kültürüyle tanıştırmaya ve ortak atayı tanıtmaya güdümü, bunun sonucunda Yunanlıların “Nerede bir Yunan varsa orası Yunan toprağıdır” ilkesi ile Yunan ideolojisini Karadeniz’e yaymak için yaptığı çalışmalar okuyucuya sunulmuştur.

Onuncu bölüm “Osmanlı Devleti’nde Rum Cemiyetlerinin Faaliyetleri” başlığı altında, yazar Osmanlı Devleti’nde kurulan cemiyetleri ve bunların amaçlarından birkaçına değindikten sonra Rumların kurduğu cemiyetlere ve bu cemiyetlerin, Yunan Krallığı ile Anadolu Rumları arasındaki köprüyü kurma ve ortak bir kimlik yaratma çabasını ele almaktadır.

Trabzon Rumlarının Helen/Yunan ihtişamını göstermek amacıyla yeni bir Rum Mektebi yapmak, bu binanın yapımındaki yardımlar, yeni binanın nasıl kurulduğu ve yeni Helen kültürünü yaşatan binanın Yunan toplumu için değeri, XIX. Yüzyıl milliyetçiliğinin Rumlar üzerindeki etkisi, dinin milliyetten geri kalması, Hristiyan isimlerinin, Antik Yunan isimleriyle değiştirilmesi gibi durumları yazar “Karadeniz Rumlarının Kimlik Oluşumunda XIX. Yüzyıl Milliyetçiliği” konu başlığı ile on birinci bölümde anlatmıştır.

1902 yılında faaliyete başlayan Trabzon Rum Mektebi’nin açılış konuşmasında konuşma yapan Metropolit Konstantios’un söyledikleri o dönemin Anadolu Rumlarının hakim olduğu ideolojinin karakter bulmuş halidir. Din ve Helenizmin birleştirilmeye çalışıldığı sıralarda milliyetçiliğin ön plana çıkışı ve zararlı bir yapıya dönüşmesi, Megali İdea projesi, mektebin eğitim sistemi ve diğer Katolik, Protestan okullarla mücadelesi okuyucuya on ikinci bölüm olan “Pontus Milliyetçiliğinin Yeni Kalesi: Trabzon Rum Mektebi” adı altında sunulmuştur.

On üçüncü bölüm “XX. Yüzyıl Başlarında Trabzon Rum Mektebi’nde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri” başlığında XX. Yüzyılda Trabzon Rum Mektebi’nin müfredat sistemine cemiyetlerin etkileri, okulun faaliyetinde merkez alınan bölgeler ve okulların yanı sıra Avrupa merkezli eğitim sistemi, İstanbul Fener Rum Lisesi’nin Trabzon Rum Mektebi için önemi, Atina Üniversitesi’nin merkezîyetçiliği sonucu değişen ders müfredatları ve Trabzon Rum Mektebinin diğer okullarla olan eşitlik çabası ele alınmıştır.

On dördüncü bölüm “Trabzon Rum Mektebi’nin Ders Müfredatı” ile dönemin milliyetçilik akımının Anadolu Rumlarına da tesir etmesi sonucunda Trabzon Rum Mektebindeki müfredat değişiklikleri ele alınmıştır. Yunan Krallığındaki okullarla aynı müfredatı hatta aynı ders kitaplarını kullanmaya başlamaları ve okulun Yunan Krallığına hizmet eden bir aracı olma yolundaki girişimleri ve bu sürecin nedenleri anlatılmakla beraber okulun eski mezunlarından olan Dimitris Psatas’ın anılarıyla Anadolu Rumlarının nasıl Helen kimliğine büründükleri, bu yeni kimliği benimsedikleri, Rum Mektebi öğretmenlerinin çıkardıkları dergilerdeki Helenist yaklaşımlar ve Yunan Milliyetçiliğinin Rumlar arasında iyice yerleşmesi kaleme alınmıştır.

On beşinci bölüm “Trabzon Rum Mektebi’nin Yunan/Rum Cemiyetleriyle İlişkisi” konu başlığında Trabzon’da kurulan cemiyetler ve bu cemiyetlerin faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Buna göre “Yunan Kültürünün Yaygınlaşması Cemiyeti” , “Trabzon Kromni Dostluk ve Kardeşlik Cemiyeti”, “Trabzon Maarifperver Cemiyeti Vissarion”, “Anatoli” ve Trabzon Rum Mektebi öğrencileri tarafından kurulan “Ksenofon” cemiyetinin Trabzon’da ve Rum Mektebinde yaptıkları çalışmalar, öğrencilere sağladıkları ayrıcalıklar, burs ve yurtdışı eğitim olanakları hakkında bilgi verilmiştir.

“Büyük Savaş Döneminde Trabzon Rum Mektebi” başlığından da anlaşıldığı üzere on altıncı bölümde Trabzon Rum Mektebi’nin I. Dünya Savaşı sırasındaki durumu kaleme alınmıştır. XIX. Yüzyıl sonlarında şekillenip XX. Yüzyıl başlarında gelişen milliyetçilik akımı bu dönemde Rumlar arasında iyice oturmuştur. Yazar, Trabzon Rum Mektebi müdürü Nikolaos Lithoksos’un 1909 tarihli mezuniyet konuşmasından bir kesit vererek, Ortodoks Hristiyanlığın ve Yunan Uygarlığının sentezine yapılan vurguyu ve milliyetçilik akımının Rumlar arasındaki etkisini göstermeye çalışmıştır. Bunların yanı sıra Osmanlılık ilkesinin başarısızlığı, Mekatib-

i Hususiye Talimatnamesi ile birlikte Osmanlı Devleti'ndeki yabancı okullara gelen düzenleme (Tarih dersini Türk öğretmenlerin vermesi vs.) ve bunun sonuçları, I. Dünya Savaşı nedeniyle gerek Osmanlı hakimiyetindeyken gerek Rus işgali döneminde Trabzon Rum Mektebi'nin kullanım amaçları sırayla ele alınmıştır.

I. Dünya Savaşı sırasında Rus Çarlığında başlayan Bolşevik İsyanıyla birlikte savaştan çekilen Rusya'nın işgal ettiği topraklar Osmanlıya tekrar geri bırakılınca, Osmanlı birlikleri tekrardan Trabzon kentine giriş yapmıştır. On yedinci ve kitabın son bölümü olan "Trabzon Rum Mektebi'nin Kapatılması" başlığında, 1917-1921 tarihleri arasında Trabzon Rum Mektebi'nin durumu aktarılmıştır. 1919'da Yunan ordusunun İzmir'i işgal etmesiyle Trabzon Rumları ile Türklerin durumları ve ardından Sevr antlaşmasında Trabzon ve çevresinin Ermenistan'a bırakılmasıyla güçlenen Kuvayı Milliye ruhundan, Rum çetelerinden, Yunan Krallığındaki seçimlerin Trabzon'da yaşayan Rumların üzerindeki etkisi ve son olarak ise Trabzon Rum Mektebi'nin kapatılmasında yaşanan olaylar nedenleriyle birlikte okuyuculara sunulmuştur.

Sonuç olarak Esra Özsüer'in kaleme aldığı "Trabzon Rum Mektebi: Doğu'nun Deniz Feneri" adlı eserde, Türkiye ve Yunanistan arasındaki barış süreci, 19 maddelik Mübadele Sözleşmesi ve yapılan göçler, Trabzon Rum Mektebi'nin Rum halkı için önemi ve konumu, Rumlar arasında milliyetçilik duygularının yayılmasında cemiyetlerin etkileri gözler önüne serilmiştir. Bunların yanı sıra kitabın ekler bölümünde, Trabzon Rum Mektebinde öğrencilerin, öğretmenlerin, spor takımlarının ve mezunlarının fotoğrafları da yer almaktadır.